

УДК 630.26

Н. Г. СОЛОМАХА, Т. М. КОРОТКОВА*

**ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ ВЕЛИКО-АНАДОЛЬСЬКОЇ ДІЛЬНИЦІ
ДОКУЧАЄВСЬКОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ**

Державне підприємство «Маріупольська лісова науково-дослідна станція»

У статті стисло висвітлено історію створення, становлення та функціонування Велико-Анадольської дільниці Докучаєвської експедиції (нині – державне підприємство «Маріупольська лісова науково-дослідна станція»). Узагальнено та охарактеризовано ключові наукові здобутки підприємства у вирішенні широкого кола питань степового лісорозведення та лісокористування, які й нині використовуються для розв'язання галузевих проблем. Наведено дані щодо сучасного стану лісових насаджень лісоаграрного стаціонару, окреслено головні напрями наукових досліджень на найближчу перспективу.

Ключові слова: Велико-Анадольська дільниця, степове лісорозведення, штучні дубові деревостани, наукові здобутки.

Історія та основні наукові здобутки. Державне підприємство «Маріупольська лісова науково-дослідна станція» (ДП «Маріупольська ЛНДС») було засновано 23 червня 1892 р. як Велико-Анадольську дільницю «Особливої експедиції з випробування та обліку різноманітних заходів та прийомів лісового і водного господарства в степах Росії» під керівництвом В. В. Докучаєва, спорядженої Лісовим департаментом. Головною метою наукових досліджень було «привести в известность все важнейшие естественные факты, лежащие в основе земледельческой промышленности: почвы, климат, организмы, грунтовые воды, стихийные невзгоды в виде бурь, суховеев, периодических засух и чрезмерных ливней. Изучить эти силы, выяснить род и размеры естественных врагов земледелия и найти в ряду природных условий степи такие, которые позволяют бороться с упомянутыми невзгодами при помощи тех или иных соответственно направленных мероприятий, поставит ряд опытных работ, имеющих целью улучшение условий степного хозяйства, при помощи возможно простых и доступных приемов, учесть эти опыты, выяснив их положительные и отрицательные стороны и их практическую целесообразность и выполнимость» (Dokuchaev 1951).

Втіленню в життя грандіозного проекту заліснення степу передувала екологічна катастрофа – безпрецедентні за силою посухи й пилові бурі наприкінці XIX століття. Під час сильних пилових бур орний шар ґрунту видувається на глибину, яка часто перевищує глибину закладення насіння, у багатьох місцях навіть оголюється підґрунтя (Tanfilev 1894, Кортуев et al. 1985). Особливо катастрофічною була пилова буря 1892 р., яка внаслідок знищення природного рослинного покриву призвела до масштабного руйнування родючих чорноземів на орних землях, до загибелі врожаю та голоду серед населення.

Проект дослідних робіт експедиції містив такі завдання: створення насаджень у степу на найбільш відкритих просторах у вигляді захисних смуг; створення лісу на невіддях; заліснення балок; закріплення ярів та берегів річок; створення промислових насаджень, у тому числі садів; облаштування водойм; регулювання степових річок. Перелік робіт включав зрошення, облаштування дослідних сільськогосподарських ланів, реставрацію первинного степу, дослідження природного заліснення у степах тощо. Прикінцевою метою діяльності експедиції було визначення стратегічних шляхів і розроблення методів запобігання руйнуванню природної основи агрокультури – найродючіших чорноземів Степової зони.

Дослідні лісостани ДП «Маріупольська ЛНДС» цілеспрямовано закладали у високому сухому південно-східному степу на вододілі рік Донець і Дніпро, у місці з'єднання Донецького кряжу і Приазовської височини. Рельєф території рівний, слабо хвилястий, з пологими балками. В одній з них бере початок річка Суха Волноваха, в її верхів'ї розміщена штучна водойма, створена ще в часи експедиції. Глибина залягання ґрунтових вод на ділянці коливається в межах 1,2–23,0 м. Ґрунтовий покрив представлено здебільшого чорноземами

* © Н. Г. Соломаха, Т. М. Короткова, 2017

звичайними середньогумусними, сформованими на важкосуглинистих лесових породах під різнотравно-типчаково-ковиловою рослинністю.

ДП «Маріупольська ЛНДС» є однією з найстаріших науково-дослідних установ України в лісовій галузі. Розроблені та випробувані впродовж 125 років поспіль лісобіологічні методи оптимізації навколишнього середовища виявилися дуже цінними й ефективними у вирішенні широкого кола меліоративних, обводнюючих, протиерозійних та інших важливих проблем у складних природно-кліматичних умовах антропогенно-трансформованого довкілля.

Роботу дільниці налагоджували під керівництвом та за участю відомих науковців та їхніх соратників – В. В. Докучаєва, М. К. Турського, М. М. Сибірцева, О. І. Ковальова, Г. І. Танфільєва, М. П. Адамова, П. А. Зем'ятченського, В. П. Дейча, А. О. Сілантьєва. У 1894 р. П. Ф. Бараков розробив детальний проект системи полезахисних смуг та організації території дослідних полів.

Система полезахисних лісових смуг, масивів, прибалкових та інших насаджень у межах нинішньої території ДП «Маріупольська ЛНДС» є наглядним результатом наукової та виробничої діяльності плеяди вчених-лісівників і практиків. Захисні насадження було створено протягом 1892–1967 рр. на площі близько 300 га. Основний обсяг науково-дослідних робіт початкового етапу виконали перший завідувач Велико-Анадольської дільниці Г. М. Висоцький (1892–1904 рр.) та лісник О. В. Дулов. Надалі справу залісення степових територій продовжили Д. В. Померанцев (1905–1912 рр.), Н. П. Кобранов (1912–1915 рр.), Д. К. Крайнев (1916–1931 рр.), Ф. М. Харитонович (1935–1937 рр.), С. А. Більдей (1937–1939 рр.), В. А. Черствін (1939–1941 рр.), І. М. Лабунський (1944–1967 рр.) (Labunskyy 1948, Kraaynev 1949, Vysotsky 1983). На сьогодні це – натурні зразкові об'єкти, приклад створення стійких лісобіологічних систем у степовій зоні.

Різнопланові дослідження проблем степового лісорозведення на базі підприємства здійснювали Г. М. Висоцький, П. А. Зем'ятченський, М. М. Сибірцев, С. А. Більдей, М. М. Степанов, С. П. Кравков, Г. С. Гринь, Г. Г. Махов, А. Ф. Циганенко, Б. В. Надеждін, А. С. Гладкий, П. Ф. Долгая, І. І. Смольянінов, Д. В. Померанцев, Т. М. Келеберда, В. Г. Келеберда, Н. П. Кобранов, Д. К. Крайнев, В. А. Черствін, Ф. Н. Веремійчук, Н. І. Борисов, Ф. М. Харитонович, І. Ф. Гриценко, Б. Й. Логінов, Д. П. Рижигов, І. М. Лабунський, Л. Т. Устиновська, С. С. П'ятницький, І. І. Старченко, М. А. Лохматов, А. А. Лішенко, В. І. Коптєв, А. Є. Вербін, Г. П. Чоні, Л. І. Чоні, А. А. Сірик, В. О. Бородавка, О. Б. Бородавка, Н. Г. Соломаха, Т. М. Короткова та інші.

Найвагомішими науковими здобутками за 125-річну історію функціонування ДП «Маріупольська ЛНДС» є розроблення нині загальноприйнятих та класичних у степовому лісорозведенні деревно-кущового (Г. М. Висоцький) та деревно-тіньового (М. Я. Дахнов, Г. М. Висоцький) типів змішування (Vysotsky 1983). Головною лісоутворювальною породою було визнано дуб звичайний (*Quercus robur* L.), супутніми – липу дрібнолисту (*Tilia cordata* Mill.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), клен гостролистий (*Acer platanoides* L.), клен польовий (*Acer campestre* L.), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.). Для створення підліску та узлісся найбільш придатними виявилися клен татарський (*Acer tataricum* L.), свидина кривавочервона (*Swida sanguinea* (L.) Opiz), жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa* Scop.), бруслина європейська (*Euonymus europaea* L.), бирючина звичайна (*Ligustrum vulgare* L.), види глоду (*Crataegus* L.), скумпія звичайна (*Cotinus coggygria* Scop.) тощо.

Винайдений І. М. Лабунським борозно-стрічковий спосіб створення культур дуба з наступним уведенням супутніх порід, розроблені ним принципи створення полезахисних лісових смуг і нині застосовують у лісовому господарстві. І. М. Лабунським було також сконструйовано перші засоби механізації лісокультурних робіт – лісову сівалку, викопний плуг та лісосадильну машину (Labunskyy 1948, Labunskyy 1950, Labunskyy 1966, Pavlovskiy 2004).

У результаті багаторічних досліджень науковцями було розроблено та впроваджено у виробництво принципи ведення сталого високостовбурного господарства у штучних насадженнях, відпрацьовано систему рубок догляду, визначено способи, прийоми та вік порослепоновлювальної стиглості дубових деревостанів, досліджено особливості розвитку насінневого і вегетативного лісу залежно від умов місцезростання, типів змішування, складу насадження, досліджено хід росту різних деревно-кущових порід і насамперед дуба звичайного.

Упродовж тривалого часу на підприємстві виконували дослідження меліоративного впливу захисних насаджень на міжсмуговий простір. Було обґрунтовано еколого-економічну ефективність захисних лісонасаджень та доведено ефект збереження та збільшення врожаю на захищених полях і поліпшення мікроклімату на міжсмуговому просторі (Cherstvin 1934, Labunskyu 1966, Keleberda 1969, Koptuyev et al. 1985, Yukhnovskyu 2003). Для полезахисних лісових смуг визначено оптимальні конструкції, дотримання яких дає можливість підвищити врожайність сільськогосподарських культур (Labunskyu 1950, Labunskyu & Keleberda 1962). Визначено, що лісові насадження також позитивно впливають на ґрунтоутворювальні процеси, водно-фізичні й хімічні характеристики ґрунтів. Під лісовими насадженнями та поблизу них підвищуються вологоємність ґрунту і гідролітична кислотність, зменшується його питома й об'ємна вага, збільшуються водостійкість, шпаруватість, потужність гумусованого горизонту, уміст гумусу.

Номенклатура аборигенної дендрофлори регіону є збідненою, вона репрезентована рослинністю кущового степу, байрачних та заплавних лісів, тому на підприємстві постійно виконують науково-дослідні роботи щодо інтродукції видів з інших природно-кліматичних зон з метою підвищення біорізноманіття рослинних комплексів та поліпшення їхніх полікорисних функцій. Дослідними об'єктами є дендрологічний парк, кверцетум, масиви, смуги, випробні та дослідні культури, плантації, розсадник. На стійкість до впливу цілої низки абіотичних та біотичних факторів було випробувано близько 500 видів деревно-кущових порід, вивчено їхні ріст та розвиток, фенологію, плодоношення. Понад 150 видів визнано придатними для створення лісових насаджень різного цільового призначення.

Розроблено і вдосконалено технології створення рекультиваційних насаджень та ведення господарства в них з метою реабілітації та відновлення порушених видобутком корисних копалин земель і залучення їх до ефективного господарського використання. Створено нові унікальні лісові екосистеми на порушених землях на площі понад 125 га. Захисні ліси на порушених землях сприяють поліпшенню стану та екологічної рівноваги довкілля, використовуються для рекреації і слугують ремізними природними нішами для фауни.

З метою підвищення лісистості території Донецької області виконано наукові дослідження щодо лісопридатності невідь, малопродуктивних і деградованих земель, не придатних для сільськогосподарського виробництва, обґрунтовано асортимент деревно-кущових видів для створення захисних насаджень різного цільового призначення, агротехніку підготування ґрунту та способи створення культур.

Розсадник експериментальної лабораторії декоративно-ландшафтних культур і зеленого будівництва наукового підрозділу ДП «Маріупольська ЛНДС» було створено у 1988 р. з метою випробування й розширення переліку перспективних, найбільш цікавих для лісового господарства та озеленення високодекоративних шпилькових і листяних деревно-кущових таксонів, стійких у природно-кліматичних умовах південного сходу України. Протягом часу функціонування на розсаднику випробувано 485 таксонів та субтаксонів з 56 родин. На розсаднику нині реалізуються 132 таксони, найбільш адаптовані до жорстких природно-кліматичних умов регіону. Розширення асортименту рослин на розсаднику та мобілізація до вирощування нових видів, форм і культиварів сприяє підвищенню декоративності, збагаченню біорізноманіття штучних дендроценозів регіону.

Досліджено стан і динаміку екосистем, розроблено засади збереження, відтворення і розвитку природних лісів на територіях природно-заповідного фонду (ПЗФ) Донецької області. Проведено повний детальний облік усіх природних лісів, здійснено їхні класифікацію, відбір, визначення й виділення в натурі найбільш цінних та унікальних об'єктів (урочищ, лісових ділянок, груп деревостанів, окремих дерев), досліджено стан і процеси відновлення природних байрачних лісів, уточнено їхню видову структуру.

Розроблено і впроваджено комплекс заходів з лісорозведення, захисту та благоустрою земель водних ресурсів – малих річок і водойм. Зусиллями науковців і виробників підприємства виконано цикл робіт щодо поліпшення стану малих річок і водойм Волноваського району засобами захисного лісорозведення. Створені системи лісових захисних насаджень забезпечують захист земель водних ресурсів від ерозії, сприяють зменшенню вмісту у воді забруднюючих інгредієнтів, покращують біокліматичний потенціал території.

Проведено моніторинг стану, продуктивності й біорізноманіття лісових насаджень, які ростуть в умовах критичного техногенного навантаження (дослідженнями охоплено всю площу лісів лісового фонду Донецької області). Багаторічні дані дали змогу отримати достовірну картину щодо динаміки стану лісових насаджень і вдосконалити методи його діагностики.

Проведено цикл досліджень причин ослаблення, патологічного усихання в природних та штучних лісах Донеччини. Розроблено та впроваджено технології лісовідновлення дуба на нерозкорчованих зрубках після проведення суцільних санітарних рубок всихаючих деревостанів з урахуванням наявності природного насінневого та вегетативного поновлення дуба й супутніх порід. Закладено низку активних лісокультурних дослідів щодо агротехніки підготування ґрунту та способів створення культур дуба, ширини міжрядь, використання добрив та стимуляторів росту, хімічної обробки лісокультурної площі гербіцидами, доповнення культур садивним матеріалом із закритою кореневою системою, механізованих доглядів за вегетативним поновленням супутніх порід тощо.

Тривають дослідження сучасного стану захисних меліоративних насаджень різного цільового призначення, зокрема полезахисних лісових смуг, які в умовах високого ступеня розораності території Донбасу відіграють ключову роль у стабілізації екологічної рівноваги та оптимізації агроландшафту; вдосконалюється система заходів щодо підвищення їхньої ефективності.

З часів Докучаєвської експедиції і дотепер на підприємстві практично безперервно діє метеорологічна станція. Завдяки її функціонуванню накопичені багаторічні дані щодо показників основних метеорологічних чинників, аналіз яких дає можливість дослідити динаміку змін клімату у зоні розташування ДП «Маріупольська ЛНДС» та прогнозувати у часі природні явища, у тому числі і аномальні, та їхній вплив на розвиток і стан штучних лісових екосистем.

Штучні лісові екосистеми Докучаєвської експедиції є історично унікальним прикладом створення видатних за стійкістю та продуктивністю лісових культур у Степу, особливо в умовах глобальних змін клімату. Створені на місцезростаннях різнотравно-типчакково-ковилових степів, за своє довголітнє існування вони набувають рис природного лісу з властивими йому процесами саморегуляції та самовідтворення. Безумовно, незаперечним є потужний біокліматичний потенціал лісів та їхній позитивний вплив на довкілля. За своїм основним призначенням вони є експериментальною базою ДП «Маріупольська ЛНДС», мають охоронний статус. Заповідне урочище «Маріупольська лісова дача» було включено до складу ПЗФ рішенням виконкому Донецької обласної Ради народних депутатів № 155 від 11.03.1981 з метою збереження унікального лісоаграрного комплексу у зв'язку з його великим науковим, природоохоронним, лісознавчим, історико-культурним, естетичним значенням.

Сучасний стан лісоаграрного стаціонару ДП «Маріупольська ЛНДС». Загальна площа лісоаграрного стаціонару ДП «Маріупольська ЛНДС» становить 519,5 га. Лісові ділянки займають площу 302 га, з них вкриті лісовою рослинністю землі становлять 215,3 га, зокрема лісові культури – 170,6 га. До земель сільськогосподарського призначення належать 217,5 га, з них рілля займає 204 га.

Ліси Докучаєвського лісоаграрного стаціонару на сьогодні є переважно високобонітетними дібровами IX–XII класів віку із середньою повнотою 0,7–0,8, запасом стовбурової деревини до 270–350 м³·га⁻¹ (запас дубняків оптимального складу у віці 100–110 років сягає 450–550 м³·га⁻¹), помірно розвиненим підліском тіньової морфоструктури, слабо розвиненим трав'яним покривом і суцільною підстилкою. Показовими є їхні ґрунтополіпшувальна та ґрунтозахисна функції. Нині під насадженнями ДП «Маріупольська ЛНДС» потужність гумусованого горизонту становить 0,8 м, уміст гумусу – 6 %. Запас гумусу під лісовими насадженнями сягає 600 т·га⁻¹, а на захищених лісом полях – 500 т·га⁻¹.

Раритетні деревостани, створені Г. М. Висоцьким (1893–1899 рр.) у вигляді масивів та полезахисних смуг, і сьогодні утворюють стійкий каркас лісоаграрного комплексу. Серед них визначаються особливо цінні дубняки, зокрема у кв. 21 (1898 р. створення). Насадження площею 0,9 га займає пологий північний схил в верхів'ях р. Суха Волноваха, воно закладене за деревно-кущовим типом. Сучасний стан масиву є задовільним. Одноярусний лісостан має склад 10Дз і підлісок середньої густоти з бузини чорної (*Sambucus nigra* L.), клена польового, клена гостролистого, бруслини бородавчастої. Пригнічений трав'яний покрив складається переважно з фізалісу звичайного (*Physalis alkekengi* L.), гравілату міського (*Geum urbanum* L.) тощо. Дубовий деревостан середньою висотою 26 м та діаметром 41 см і повнотою 0,8 визначається рекордними для степу показниками продуктивності – його запас становить понад 550 м³·га⁻¹.

Масивне дубово-грабове насадження у кв. 66 (площа 4,5 га) є унікальним та еталонним з огляду на породний склад, стійкість та продуктивність. Воно було створене у 1930 р. Д. К. Крайневим за модифікованим деревно-тіньовим типом. У ряду дуб та одну з найкращих супутніх порід, граб, змішували з кущами. До складу насадження були залучені найбільш стійкі види кущів – клен татарський, бруслина європейська, свидина кривавочервона. Сучасний стан масиву є відмінним – насадження добре розвинене, біологічно стійке зі сформованим лісовим середовищем та чітко диференційованими дубовим та грабовим ярусами. У віці 87 років воно має оптимальні характеристики складу (8Дз2Гз) та просторово-функціональної побудови. Регулярно й рівномірно розміщені дерева дуба і граба утворили високобонітетний деревостан, який має запас понад 450 м³·га⁻¹ і продовжує енергійно рости. Цей масив вважається одним із найкращих серед штучних насаджень Донеччини.

Великовікові полезахисні смуги докучаєвського періоду вже тривалий час успішно виконують меліоративні функції та мають переважно задовільний стан. Зокрема, трирядна смуга у кв. 16, створена Г. М. Висоцьким у 1898 р. садінням сіянців за деревно-кущовим типом, у віці 119 років має склад 10Дз, середню висоту 23,3 м, середній діаметр 45,2 см. Конструкція смуги в нижній частині є щільною, у верхній – ажурною. Узлісся та підлісок складаються з бруслини європейської, клена татарського, жимолості татарської, видів глоду, сливи колючої (*Prunus spinosa* L.) магонії падуболистої (*Mahonia aquifolium* (Pursh) Nutt.). Піднаметовий трав'яний покрив навесні репрезентований ефемерами та ефемероїдами, улітку відсутній. Трав'яниста формація узлісь складається з найбільш поширених видів: подорожника великого (*Plantago maxima* Juss. ex Jacq.), пирію повзучого (*Elytrigia repens* (L.) Nevski), фізалісу, кульбаби лікарської (*Taraxacum officinale* F.H. Wigg.) тощо.

Високопродуктивними та стійкими є культури у кв. 67 (дубове насадження з кленом гостролистим, ясенем звичайним та липою дрібнолистою), кв. 52 (дубово-каштанове насадження), кв. 79 (дубово-липове насадження), дубняки у кв. 30 та інші об'єкти. Успішно ростуть дрібноконтурні масиви з інтродукованих видів: дуба червоного (*Quercus rubra* L.) у

кв. 80, ялини європейської (*Picea abies* (L.) Н. Karst.) у кв. 95, модрина європейської (*Larix decidua* Mill.) у кв. 14.

Серед арбофлори трапляються види, занесені до Червоної Книги України: горіх ведмежий (*Corylus colurna* L.), клокичка периста (*Staphylea pinnata* L.), кизильник блискучий (*Cotoneaster lucidus* Schltl.), бузок угорський (*Syringa josikaea* J. Jacq. ex Reichenb.), дуб зубчастий (*Quercus dentata* Thunb.), дуб каштанолистий (*Quercus castaneifolia* С.А. Мей). У насадженнях, на галявинах та узліссях трапляється понад 500 видів трав'янистих рослин, серед яких купина лікарська (*Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce), купина багатоквіткова (*Polygonatum multiflorum* (L.) All.), пшінка весняна (*Ficaria verna* Huds.), анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides* L.), шафран сітчастий (*Crocus reticulatus* Steven ex Adams), ряс ущільнений (*Corydalis solida* (L.) Clairv.), булатка великоквіткова (*Cephalanthera damasonium* (Mill.) Druce), проліска сибірська (*Scilla siberica* Haw.), тюльпан дібровний (*Tulipa biebersteiniana* Schult. & Schult.), чистотіл великий (*Chelidonium majus* L.), деревій звичайний (*Achillea millefolium* L.), звіробій звичайний (*Hypericum perforatum* L.) тощо.

У процесі тривалих еволюційних змін штучні дубові насадження підприємства натуралізувалися, набули рис природного лісу та ідентифікуються як сухі й свіжі берестопакленові та кленово-липові діброви. У них відбуваються надійні процеси відновлення основних лісоутворювальних та супутніх видів, окрім дуба.

Розладнані та всихаючі деревостани, створені за часів Докучаєвської експедиції, вже завершили життєвий цикл та після проведення суцільних санітарних рубок замінені на нові покоління дубняків насінневого походження. Багаторічний досвід науки й виробництва достеменно підтвердив їхні незаперечні лісорослинні та екоресурсні переваги.

За лісівничими характеристиками ліси ДП «Маріупольська ЛНДС» є найкращими в штучно створених лісоаграрних екосистемах Степової зони. Вони визначаються своєю продуктивністю й ефективністю та високими меліоративними властивостями. Лісоаграрний комплекс і надалі буде взірцевою моделлю оптимізації агроландшафтів степу лісобіологічними засобами. На базі дослідних об'єктів, створених у різні періоди, тривають різноманітні наукові дослідження з питань степового лісівництва, агролісомеліорації, ґрунтознавства, інтродукції й селекції та інших напрямів.

Напрями наукових досліджень ДП «Маріупольська ЛНДС» на найближчу перспективу. ДП «Маріупольська ЛНДС» є єдиним регіональним представником галузевої лісової науки, воно здійснює науковий супровід степового лісорозведення в зоні своєї діяльності та відповідальності. Науковцями підприємства визначено найгостріші проблеми лісогосподарської галузі, лісівництва та лісорозведення в Донбасі, які потребують проведення різнопланових науково-дослідних робіт у наступні роки. Це:

– оцінювання сучасного стану лісів штучного та природного походження Донецького ОУЛМГ та інших лісокористувачів регіону, розроблення та впровадження рекомендацій щодо ведення лісового господарства в них з метою збереження їхньої еколого-захисної ефективності та попередження економічних втрат лісових ресурсів, дослідження особливостей і закономірностей сучасного лісоутворювального процесу в штучних та природних лісах степової зони України;

– дослідження лісовідновлення всихаючих дубових деревостанів Донецької області та розробка й впровадження рекомендацій з технології створення нових лісів (лісових культур) на нерозкорчованих зрубках;

– оцінювання ефективності штучного лісовідновлення гірничопромислових територій, дослідження природного заростання старих кар'єрно-відвальних комплексів та розроблення методичних рекомендацій з ландшафтно-біологічної рекультивації порушених земель у Донецькій області;

– аналіз сучасного стану лісомеліоративних насаджень різних категорій захисності в агроландшафтах Донеччини та розроблення рекомендацій щодо ведення господарства в них з метою збереження і посилення їхніх захисно-меліоративних функцій;

– розроблення та впровадження наукових засад оптимізації асортименту декоративної дендрофлори для Степової зони України, відпрацювання технологій розмноження та вирощування садивного матеріалу місцевого походження лісових та декоративних шпилькових і листяних деревно-кущових видів для потреб лісорозведення, озеленення, благоустрою;

– лісорозведення та відновлення захисно-меліоративних насаджень усіх категорій захисності на землях водних ресурсів – малих річках і водоймах – з метою оптимізації їхнього біокліматичного потенціалу та підвищення лісистості регіону;

– дослідження лісових екосистем ПЗФ Донецької області, моніторингу їхнього стану та динаміки як основи для збереження, відновлення і сталого розвитку охоронних природних та штучних насаджень регіону; розроблення та впровадження головних принципів і засад сучасного, наближеного до природи степового лісівництва в охоронних насадженнях з метою виправлення, відтворення та збереження корінних типів деревостанів у деградованих байрачних лісах;

– дослідження сучасного стану та перспектив інтродукційної оптимізації штучних дендроценозів Степової зони України.

ДП «Маріупольська ЛНДС» є лісовою науково-дослідною установою, яка вирішує наукові та науково-практичні завдання неухильного і послідовного впровадження екологічно раціональних систем лісорозведення й лісокористування у Степовій зоні задля збереження та ефективного використання природних ресурсів, поліпшення якості довкілля, тому подальше її існування є незаперечно актуальним та доцільним.

У надскладних умовах сьогодення існує реальна загроза призупинення діяльності ДП «Маріупольська ЛНДС» на невизначений час. Для здійснення статутних завдань з наукової та лісогосподарської діяльності та збереження унікального лісоаграрного стаціонару Докучаєвської експедиції підприємство гостро, як ніколи, потребує підтримки держави – відновлення бюджетного цільового фінансування.

Збереження функціональності ДП «Маріупольська ЛНДС» є нагальною необхідністю ще й тому, що у подальшому лісова галузь регіону безперечно потребуватиме наукового супроводу в розв'язанні проблем відновлення та реконструкції лісових насаджень, які постраждали або були знищені під час проведення антитерористичної операції (АТО) у Донецькій області внаслідок пожеж, обстрілів, будівництва оборонних споруд тощо.

ПОСИЛАННЯ – REFERENCES

Cherstvin, N. R. 1934. Predvaritelnyiy otchet o rezultatah dopolnitelnogo ucheta vliyaniya lesnyih polos na urozhay v svyazi s zasushlivyim godom [Preliminary report on the results of additional accounting of the influence of forest belts on the harvest in connection with the dry year]. Rukopisnyiy otchet. (in Russian).

Dokuchaev, V. V. 1951. Sochyneniya [The writings]. Moscow, Leningrad, Izdatelstvo AN SSSR, p. 109–204. (in Russian).

Keleberda, V. H. 1969. Razrabotka sposobov sozdaniya i povysheniya effektivnosti polezaschitnykh nasazhdeniy v usloviyakh vedeniya intensivnogo zemledeliya. Razdel: Izuchit ekonomicheskuyu effektivnost polezaschitnykh lesnykh polos v usloviyakh intensivnogo zemledeliya Ukrainskoy SSR [Development of ways to create and improve the efficiency of field shelterbelts in conditions of intensive farming. Section: To study the economic effectiveness of field shelterbelts in conditions of intensive farming of the Ukrainian SSR]. Nauchniy otchet [Scientific report], 20 p. (in Russian).

Koptyev, V. I., Lishenko, A. A., Myloserdov, M. M., Dyadyura, V. A. 1985. Zelenyy shchyt poliv [Green shield of fields]. Kyiv, Urozhay, 189 p. (in Ukrainian).

Kraynev, D. K. 1949. Stoletniy opyt stepnogo lesorazvedeniya v Veliko-Anadole. [A century-long experience of steppe afforestation in Veliko-Anadol]. Moscow, Leningrad, Goslesbumyzzdat, 48 p. (in Russian).

Labunsky, Y. M. 1948. Lesorazvedenie v Donbasse. Rezultaty 100-letnego opyita Veliko-Anadolskogo lesnichestva [Forestry in Donbass. Results of the 100-year experience of the Veliko-Anadolsky forestry]. Stalynskoe oblastnoe knyzhno-hazetnoe yzdatelstvo, p. 12–13. (in Russian).

Labunsky, Y. M. 1950. Razvedeniye lesov na vodorazdelakh v Donbasse [Forest cultivation at watersheds in Donbass]. Donetskoye oblastnoye izdatelstvo, 82 p. (in Russian).

Labunskyy, Y. M. 1966. Razrabotka sposobov povysheniya effektivnosti polezashchitnykh nasazhdeniy v usloviyakh vedeniya intensivnogo sel'skogo khozyaystva [Development of ways to improve the effectiveness of field shelterbelts in conditions of intensive agriculture]. Nauchnyy otchet [Scientific report], 57 p. (in Russian).

Labunskyy, Y. M. and Keleberda, V. G. 1962. Ustanovlenie naibolee effektivnoy struktury polezaschitnykh polos v razlichnykh zonah Ukrainskoy SSR [Determination of the most effective structure of field shelter belts in various zones of the Ukrainian SSR]. Nauchnyy otchet, 89 p. (in Russian).

Pavlovskiy, E. S. (Ed.) 2004. Entsiklopediya agrolesomeliatsii [Encyclopedia of agroforestry]. Volgograd, VNIALMI, 677 p. (in Russian).

Tanfilev, G. I. 1894. Predely lesov na yuge Rossii [Forests limits in the south of Russia]. [Electronic resource]. Available from: <http://www.forestforum.ru/info/history/67.pdf> (last accessed date 17.05.2017) (in Russian).

Vysotsky, H. N. 1983. Zashchytnoye lesorazvedeniye [Protective afforestation]. Kyiv, Naukova dumka, 204 p. (in Russian).

Yukhnovskyy, V. Yu. 2003. Naukovi osnovy optymizatsiyi lisoahramnykh landshaftiv rivnynnoyi chastyny Ukrayiny [Scientific bases of optimization of forest-agricultural landscapes of plain Ukraine]. Avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra s.-h. nauk [Extended abstract of PhD dissertation]. Kyiv, 36 p. (in Ukrainian).

Solomakha N. G., Korotkova T. M.

TO 125th ANNIVERSARY OF THE VELYKO-ANADOLSKY DIVISION OF DOKUCHAEV EXPEDITION

State Enterprise "Mariupol Forest Research Station"

The article briefly describes the history of the creation, establishment and functioning of Velyko-Anadolsky Division of Dokuchaev Expedition (currently the State Enterprise "Mariupol Forest Research Station"). The key scientific achievements of the enterprise in solving a wide range of issues of steppe afforestation and forest use, which are now used to solve the industry challenges, are summarized and characterized. The data on the current state of forest plantations in the forest-agricultural station are given; the main lines of scientific research are outlined for the short-term.

Key words: Velyko-Anadolsky Division, steppe afforestation, artificial oak stands, scientific achievements.

Соломаха Н. Г., Короткова Т. Н.

К 125-ЛЕТИЮ СО ДНЯ ОСНОВАНИЯ ВЕЛИКО-АНАДОЛЬСКОГО УЧАСТКА ДОКУЧАЕВСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ

Государственное предприятие «Мариупольская лесная научно-исследовательская станция»

В статье кратко освещена история создания, становления и функционирования Велико-Анадольского участка Докучаевской экспедиции (ныне – государственное предприятие «Мариупольская лесная научно-исследовательская станция»). Обобщены и охарактеризованы ключевые научные достижения предприятия в решении широкого круга вопросов степного лесоразведения и лесопользования, которые и сейчас используются для разрешения отраслевых проблем. Приведены данные о современном состоянии лесных насаждений лесоаграрного стационара, обозначены основные направления научных исследований на ближайшую перспективу.

Ключевые слова: Велико-Анадольский участок, степное лесоразведение, искусственные дубовые древостои, научные достижения.

E-mail: marlnis1892@gmail.com

Одержано редколегією: 18.05.2017